

1. Вирилио П. Великий автомат. Беседа с Полем Вирилио. // Рыклин М. Деконструкция и деструкция. Беседы с философами. – М.: Логос, 2002. С.124 – 138.
2. Жижек С. Возвышенный объект идеологии. – М.: Художественный журнал, 1999. – 238 с.
3. Капица С.П. Предисловие к переводу книги «Интеллектуальные уловки» Алана Сокала и Жана Брикмона // Сокал А., Брикмон Ж. Интеллектуальные уловки. Критика современной философии постмодерна. – М.: Дом интеллектуальной книги, 2002. – С.6 – 8.
4. Мартинович В. «Интеллектуал у нас не является моделью для подражания» // Новая Европа. [Электронный ресурс] Режим доступа: http://n-europe.eu/tables/2011/08/09/viktor_martinovich_intellektual_u_nas_ne_yavlyaetsya_modelyu_dlya_podrazhaniya. 02.12.2013.
5. Михайлин И.Л. Основы журналистики. – Харьков: ХИФО, 2004. – 350 с.
6. Рыклин М. Деконструкция и деструкция. Беседы с философами. – М.: Логос, 2002. – 270 с.
7. Сміт Р. Що таке глобалізація? // Виклики глобалізації. / Збірка наукових праць. Київ: Стилос, 2001. С.17 – 29.
8. Хабермас Ю. К разуму публичной сферы. // Хабермас Ю. Ах, Европа. Небольшие политические сочинения. – М.: Издательство «Весь мир», 2012. – С.105 – 155.
9. Хеллер А. Два столпа современной этики. // Вопросы философии – 2004. – №3. [Электронный ресурс] Режим доступа: <http://logos101.ru/texts/heller.htm>. 02.12.2013.

О. А. Щирба

Українська академія друкарства
(м. Київ)

ІСТОРІЯ ТА РОЗВИТОК СУЧАСНИХ ЛІТЕРАТУРНИХ АЛЬМАНАХІВ В УКРАЇНІ

Вивчення сучасних літературних альманахів було й залишається одним із важливих та актуальних напрямів дослідницької діяльності, що пояснюється значною роллю цього жанрового прояву видань на книжковому ринку, а також типологічною неоднорідністю. Сучасні літературні альманахи містять художні твори різних жанрів, розділи літературної критики, есеїстику, публіцистичні матеріали тощо, пов'язані з культурно-мистецькою тематикою, а також видання, що, окрім літературного, мають культурологічне, мистецьке чи громадсько-політичне спрямування.

У сучасному літературному процесі кожен із літературних альманахів має певну роль і місце, представляє або одну зі сторін літературного життя, репрезентуючи “постмодерну” чи “молоду” українську літературу, або є органом певного літературного об'єднання, або претендує на незалежне об'єктивне представлення усієї української літератури, мистецтва та інших явищ суспільного життя.

Сьогодні в Україні альманахи видаються достатньо часто та охоплюють широке коло жанрів і літературних напрямів. Найбільше альманахів видається у Київській, Тернопільській та Сумській областях. Літературні альманахи здебільшого характеризуються не лише презентацією літературних новинок, а й глибоким критичним аналізом подій літературного життя. Більшість видань уже зайняли свою нішу в літературному просторі України (окремі навіть за її межами), мають уже сформовані принципи та критерії добору текстів, свого автора і читача. Широкий асортимент літературних альманахів свідчить про активний органічний розвиток літературного процесу в країні, про його життєвість та потенційні можливості. Щоправда, альманахи сьогодні набули статусу видань для обмеженого кола читачів, якими часто є самі літератори, ті, хто публікується, і ті, хто відстежує публікації. Нечисленні літературно-художні альманахи з низькими накладками і практично відсутньою рекламою, низькою передплатною активністю та вузькою мережею продажу, поодинокі електронні видання поки засвідчують невисоку активність залучення масового читача до сучасного літературного дискурсу. Загалом історичні дослідження доводять, що для цих видань властиве нетривале життя; вони часто репрезентують одну зі сторін літературного процесу, тому час їхнього існування, який обмежується одним чи кількома роками, а інколи і кількома випусками, є виправданим, — головне, що видання здійснило свою місію у літературному процесі.

Сучасний ринок літературних альманахів нестабільний, його основу складають добре відомі авторитетні видання, що існують уже тривалий час, і поживляють нові видання, які майже щороку з'являються на книжковому ринку чи у віртуальному інформаційному просторі. До студентського альманаху “Світанок” (6 випусків, 2002, 2004, 2006, 2008,

2010, 2011 рр.) ввійшли поетичні, прозові, драматичні твори, есеїстика студентів спеціалізації “Літературна творчість” Інституту філології Київського національного університету імені Тараса Шевченка, а також недавніх і колишніх випускників та авторів попередника – альманаху “Світанок”. От уже п’ять років минуло, як побачив світ перший випуск збірника “Сполучник” (3 випуски, 2007 – 2009 рр.). П’ять років альманах літературної творчості дає широку дорогу студентській творчій ініціативі. Серед незлічених українських видань, що з’являються і зникають на наших очах завдяки благословенній свободі слова та відсутності до них будь-якої уваги, культурологічний “нерегулярник” під екзотичною назвою “І” виявився на диво живучим. Уже втретє український читач може втішатися виходом чергового (№ 5-6) зведеного числа гуманітарного альманаху “Дух і літера” (м. Київ). Якщо говорити про тематичну спрямованість часопису, то вона визначається дуже часто актуальними проблемами всього суспільства. З 1999 року видається літературно-мистецький альманах “Кальміус” (8 випусків, 1999-2002 рр.), що містить чимало цікавих рубрик: проза, поезія, критика, есеї, полеміка, переклади тощо). Наявність в альманахах творів як уже визнаних і досвідчених авторів (П. Кочур, М. Коцюба, Г. Гамалій), так і молодих (М. Данько – він же редактор, В. Сорокопуд, О. Шкиря, В. Василець), свідчить про те, що “художню літературу в нашій країні творять не лише професіонали”. У Полтаві з 2000 року видається альманах “Рідний край”, де спостерігаємо висвітлення актуальних проблем мовознавства, літературознавства, мистецтвознавства, історії України; публікацію творів сучасних українських письменників, презентацію центрів національної культури; публіцистичне висвітлення проблем суспільно-громадського життя України; огляд і рецензування нових видань. У Чернігові з 1993 року видається літературний дитячий альманах “Пегасик”. Це видання – творча майстерня літературно обдарованих дітей-школярів, які не лише пишуть вірші та прозу, а й люблять читати і цікавляться художнім словом. Тернопільський альманах “Криниця” у новій парадигмі часу спонукає до розмислів не лише просвітницьких, літературно-мистецьких, історіографічних. Воно входить до важливої українознавчої проблеми: соціального і локального дискурсів. У лютому 2011 р. був заснований волинський альманах “Нова проза”. На 196 сторінках альманаху накладом у 300 примірників розмістилися твори дев’ятох авторів, які представляють Запоріжжя, Київ, Чернігів та Луцьк.

Альманах “Слобожанщина” (заснований ще 1991 року) містить прозу й поезію, сатиру та гумор, критику й публіцистику. З 2004 року у виданнях друкувалися як члени обласного об’єднання літераторів, так і учасники літературних студій. З набуттям Україною незалежності, з новим етапом формування цілісної української культури, з’явилася потреба донести до читача набутки “місцевих геніїв”. За роки альманахового “вакууму” багато чого змінилося, тому концепція нових видань теж зазнала змін. На сьогоднішній день існує близько 30 альманахів, для яких характерною рисою є зосередження на місцевому колориті та тематиці. Майже кожний альманах стає сходинкою до літературної вершини для когось із письменників.

У сучасному літературному процесі кожен із альманахів має певну функцію і роль в ньому, представляє одну зі сторін сучасного літературного життя, за визначенням В. Єшкілева, презентує певний літературний дискурс [7, с. 45]. Більшість сучасних літературних альманахів пропагують нову та найновішу літературу; це стосується, передусім, “молодих” видань (“Курінь”, “Криниця”, “Рідний край” та ін.). Наклад більшості літературних альманахів сягає 1-2 тисячі примірників, що вкрай мало для літературних видань; більшість із них не передплачують навіть бібліотеки [3, с. 53]. Несталість періодичної перси приводить до того, що альманахів і збірників виходить все більше. Західноукраїнський художник Іваан Труш, відгукуючись на вихід одеського альманаху “Багаття”, писав: “Альманахи множаться у нас останніми роками, як гриби по дощі. Хотілося би лаяти видавців чи впорядників – гов! У Росії вони займають місце журналів і тому належить призначення тим. Що коло них трудяться...” [4, с. 106].

Сучасні літературно-художні альманахи перебувають у тісному зв’язку з політологічним дискурсом сучасної України; не менш важливою ознакою сучасних так званих “немодерністських” альманахів є суб’єктивізм у відборі матеріалів до друку – визначальними є особисті літературні смаки головних редакторів. Такий критерій властивий альманахам “Курінь”, “Слобожанщина”, “Світанок” тощо [10, с. 15]. Це споріднює ви-

дання з літературними антологіями, які стали альтернативним явищем до літературної періодики на сучасному етапі. Ринкові умови, реалії літературного процесу та інші чинники призвели до того, що на книжковому ринку зуміла втриматися незначна кількість літературно-художніх альманахів. Окремі припинили своє існування, окремі змінили формат, окремі втратили наклад. Альманахи репрезентують сучасний літературний процес, є його невід'ємною частиною і часом користуються більшим попитом у поціновувачів сучасної літератури, аніж періодичні видання. Серед таких: "Молода нація", "Нова проза", "ЛітАкцент", літературний альманах Форуму видавців у Львові та інші.

Узагальнюючи огляд літературних альманахів, варто зазначити, що більшість видань адресовані широкому колу читачів, проте окремі з них мають свою читацьку аудиторію, обмежену віковим критерієм (переважно на молодіжну аудиторію). Територіально значна частина сучасних видань сконцентрована в Києві, а також Західній Україні (Івано-Франківськ, Тернопіль, Львів, Луцьк), та на Сході (Донецьк, Харків, Кривий Ріг). Альманахи часто позиціонують себе за територіальною ознакою: центральноевропейський, всеукраїнський; окремі презентують літературний процес східного регіону, а окремі — західних областей та Криму.

Тематична палітра літературних альманахів та їх проблематика завжди вважались найважливішими складовими формулами видання, на яку перш за все звертає увагу масовий читач. Аналізу підлягає насамперед тематика видань, зміст та їх компоненти — факти й шляхи їх отримання, методологічні рекомендації, поняття, принципи, закономірності, тенденції, інші теоретичні положення. Так отримуємо відповіді на головне питання: в межах якої парадигми автори виконували ту чи іншу роботу. Сучасні альманахи є невід'ємним елементом цілісного видавничого комплексу й мають не лише певні змістові особливості, а й специфічні завдання: демонструвати тенденції творчих напрямів, створювати комунікативний зв'язок "автор читач", забезпечувати розповсюдження літературних доробків, створювати картину загального розвитку літератури. Тематика сучасних альманахів та їх розподіл за жанрами відбивають загальні тенденції розвитку культури на світанку нової доби.

Отже, неоціненне значення для української літератури становлять сучасні літературні альманахи ХХ-ХХІ ст. Захоплюєшся авторами цих шедеврів, гордишся своїми предками. Альманахи висвітлюють і коментують цілий ряд проблем сьогодення, що є важливим джерелом для дослідження історії та літературного процесу України.

Чи задовольняють сучасні літературні альманахи потреби читача? Це головне питання, яке цікавить багатьох дослідників. За дослідженнями, проведеними нами, 56% опитаних дали відповідь "ні", 24% — "частково" і лише 20% — "так". Таким чином, сьогодні бракує унікальних літературно-мистецьких видань, які б привертали увагу читачів та відповідали їх інтересам.

Отже, сучасні літературні альманахи виконують важливу роль фіксації, систематизації та критичного аналізу знакових явищ сучасного літературного процесу, популяризації творчості молодих українських письменників; вони є важливою трибуною для розвитку фахової літературної критики. Досліджуючи сучасний інформаційний простір, ми прагнемо виявити й оцінити закономірності його становлення, формування, розвитку, передбачити напрями та шляхи вдосконалення комунікативного процесу. Пошуки таких закономірностей, а також взаємозв'язків між елементами комунікацій висувають (як першочергові) завдання виявлення типологічних особливостей засобів масової комунікації і вимагають застосування відповідної методології (систематичні й ґрунтовні дослідження). Практичне вивчення літературних альманахів з метою визначення їх місця в системі ЗМІ передбачає виявлення типологічних ознак і характеристик, а також моделювання і прогнозування нових видань.

Незаперечною є думка, що літературні альманахи сучасної України — це цінне надбання, яке стало предметом вивчення українськими письменниками та істориками різних літературних періодів, приводом для міркувань над розв'язанням важливих проблем літературознавства; це мужній, по-справжньому глибоко народний, патріотичний крок на шляху до утвердження національної самобутності українців.

ЛІТЕРАТУРА

1. Актуальні проблеми сучасного літературознавства та мовознавства. Зб. наук. праць / навч.-метод. каб. Вищої освіти. – К., 1991. – 362 с.
2. Батраченко Л. В. Літературні альманахи в Україні // Матеріали науково-теоретичної конференції викладачів, аспірантів, співробітників та студентів гуманітарного факультету // Упорядник і видавець С. А. Александров – Суми: Вид-во СумДУ, 2005. – Ч. 2. – 136 с.
3. Возняк М. С. З зарання української преси в Галичині // Записки Наукового товариства ім. Тараса Шевченка. – 1912. – Т. 111. – 260 с.
4. Громада. Українська збірка / впорядкована М. П. Драгомановим ; Передне слово до «Громади». – Женева, печатня «Громади», 1878. – Вип. 1. – 101 с.
5. Дорошенко І. Українська журналістика і критика другої половини XIX століття / Іван Дорошенко. – Львів, 1965. – 57 с.
6. З-над хмар и з долын: Укр. Альманах: Зб. творив сьогочасных авторив / Впорядкував и уложыв М. Вороний. – О., 190. – 254 с.
7. Історія української дожовтневої журналістики : навч. посібник для студентів вузів зі спец. «Журналістика» / О. І. Дей, І. Л. Моторнюк, М. Ф. Нечиталюк та ін. – Львів : Вища школа, Вид-во при ЛДУ, 1983. – 512 с.
8. Микола Ткачук. Світло «Русалки Дністрової» [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://dt.ua/SOCIETY/svitlo_rusalki_dnistrovoui-51474.html
9. Нечиталюк М.Ф. «Білі плями» у вивченні історії української дожовтневої журналістики: деякі питання методології і критики наукових джерел // Українська журналістика і національне відродження: Зб. наук. праць. – К., 1992. – 145 с.
10. Світанок. Літературно-художній альманах. – Суми: Обласне видавництво, 1958. – 128 с.
11. Українські літературні альманахи і збірники XIX – поч. XX ст. бібліографічний покажчик / Уклав І. З. Бойко. – К.: Видавництво «Наукова думка», – 1967. – 371 с.
12. Українська літературна енциклопедія: В 5 т. / Ред. кол. І. О. Дзевєрін (відп. редактор) та ін. – К.: Голов. ред. УРЕ ім. М. П. Бажана, 1998. – Т. 1: А-Г. – 536 с.
13. Франко І. Я. Українська альманахова література // Збір. творів: У 50 т. К., 1984. Т. 27. – 324 с.
14. Хітрова Т. В. Зародження та розвиток альманахової літератури на Запоріжжі. Наукові записки інституту журналістики. – К.: Ін-т журналістики Київ. нац. ун-ту імені Т. Шевченка, 2003. – Том 12. – 185 с.
15. Художньо-технічне оформлення видань різних видів [Електронний ресурс] Режим доступу: <http://journlib.univ.kiev.ua/index.php?act=article&article=1815>

Е. В. Юферева

Запорожский национальный технический университет
(г. Запорожье)

ПЕРИФЕРИЙНАЯ И/ИЛИ МАРГИНАЛЬНАЯ ЛИТЕРАТУРА В ПЕРСПЕКТИВЕ ОСМЫСЛЕНИЯ ЖАНРОВОЙ ДИНАМИКИ

В литературоведении последних десятилетий исследовательское внимание отчетливо сместилось с центральных, ведущих фигур и явлений к периферийным и/или маргинальным, которые представляются более интригующими: сложными, неустойчивыми, таящими неизвестные или забытые имена, тексты, события. Активизация исследовательских усилий в этом русле привела к появлению теоретических направлений, например “теории инаковости”, “теория меньшинств”, использующих концепт “маргинальности” в рассмотрении механизмов сообщения и диффузии, принципов развития пограничных “сущностей” (об этом см. Дж. Каллер [2], С. Павличко [8]). Вместе с тем, изучение процессов “децентрации” очень разнонаправлено, так что говорить об общих закономерностях динамики периферии в социальных и художественных системах без дополнительных оговорок и условий ошибочно. В целях исследовательского интереса мы должны сузить пояснительный контекст понятия “периферийный” и “маргинальный” и ограничиться жанрологическим аспектом.

Как известно, периферия характеризуется нестабильностью, непредсказуемостью, гетерогенностью. Явления, попадающие в периферийную сферу, которую можно уподобить резервуару, в котором накапливаются недо- или отработанные факты, плохо поддаются системному описанию. Именно поэтому понятие “периферийный” текст, жанр – употребительное, но неотрефлектированное. Периферийным привычно именуют литературное явление, которое смещается от центра к периферии литературной системы исторического периода, приобретая признаки, не свойственные, противостоящие или